

Skolininko nesąžiningumo vertinimo problemos fizinių asmenų bankroto procese

Remigijus Jokubauskas

ORCID ID <https://orcid.org/0000-0003-4314-850X>

Mykolo Romerio universiteto

Teisės mokyklos lektorius

Ateities g. 20, Vilnius, Lietuva

Tel. (8 5) 271 4625

El. paštas: remigijus@jokubauskas.org

Šiame straipsnyje analizuojamas skolininko nesąžiningumas kaip fizinio asmens bankroto bylos neiškėlimo sąlyga. Nagrinėjama, kokie veiksmai rodo skolininko nesąžiningumą, kaip jie turėtų būti aiškinami. Taip pat keliamas klausimas, ar skolininko nesąžiningumą rodantys veiksmai turėtų būti aiškinami vienodai, atsižvelgiant į tai, skolininkas yra vartotojas ar verslininkas.

Pagrindiniai žodžiai: fizinių asmenų bankroto procesas, nesąžiningumas.

The Problems of Assessment of Debtor Bad Faith in Bankruptcy Proceedings of Natural Persons

This article analyses dishonesty of the debtor as a condition for the refusal to commence personal bankruptcy proceedings. It examines what actions may indicate the debtor's dishonesty and how they should be interpreted. The question also arises as to whether dishonesty acts of the debtor should be interpreted in the same way, depending on the nature of the debtor, where a debtor is a consumer or an entrepreneur.

Keywords: bankruptcy proceedings of natural persons, dishonesty.

Įvadas

Fizinio asmens bankroto procesas yra valstybės suteikiama priemonė teisiniu būdu nemokiam fiziniam asmeniui, laikantis specialių procedūrų, atsiskaityti su savo kreditoriais per nustatytą terminą ir būti atleistam nuo įstatyme nustatytų prievolių tolesnio vykdymo. Pagal Lietuvos fizinių asmenų nemokumo teisėje pasirinktą modelį, šis procesas gali būti pradamas tik sąžiningam nemokiam skolininkui (Lietuvos Respublikos Seimas, Fizinių asmenų bankroto įstatymo projekto Nr. XIP-3052 aiškinamasis raštas). Tačiau Lietuvos Respublikos fizinių asmenų bankroto įstatyme (toliau – FABI) nepateikiama skolininko sąžiningumo sampratos. Atvirkščiai, FABI 5 straipsnio 8 dalyje, reglamentuojančioje fizinio asmens bankroto bylos neigiamas neiškėlimo sąlygas, vertinamas būtent asmens nesąžiningumas, t. y. nustatant, kokie veiksmai (veikimas ir neveikimas) rodo skolininko nesąžiningumą. Sąžiningumo reikalavimas sprendžiant dėl fizinio asmens bankroto bylos iškėlimo yra reikšmingas, nes užkerta kelią

Received: 30/07/2022. Accepted: 01/03/2023

Copyright © 2023 Remigijus Jokubauskas. Published by Vilnius University Press

This is an Open Access article distributed under the terms of the Creative Commons Attribution License, which permits unrestricted use, distribution, and reproduction in any medium, provided the original author and source are credited.

asmenims, iki šio proceso pradžios padariusiems neteisėtus veiksmus, kurie pažeidžia kreditorių teises, pasinaudoti šiuo procesu. Tačiau įstatyme nustatytų nesąžiningą skolininko elgesį rodančių veiksmų vertinimas kelia įvairių klausimų, pavyzdžiui, ar vien šie veiksmai, nesant pakankamo ryšio su asmens nemokumu, rodo jo nesąžiningumą? Ar sprendžiant dėl skolininko nesąžiningumo yra reikšminga, ar iki bankroto proceso pradžios jis siekė atkurti savo mokumą, atsiskaityti ir derėtis su kreditoriais? Ar vien pasyvus skolininko elgesys, nesiekiant atkurti savo mokumo, yra pagrindas laikyti jį nesąžiningu? Atsakymai į šiuos klausimus lemia ir esminių fizinių asmenų bankroto proceso tikslų pasiekimą – ar šiuo procesu siekiama sudaryti sąlygas atleisti skolininką nuo prievolių vykdymo, ar skolininkas turi visų pirma įtikinti, kad jis „nusipelnė“ galimybės pasinaudoti šia procedūra, nes siekė atkurti mokumą, dėjo pastangas atsiskaityti su kreditoriais ir kt.

Skolininko nesąžiningumas yra nustatomas retrospektyviai analizuojant jo veiksmus (veikimą ir neveikimą), vertinant, dėl kokių priežasčių skolininkas tapo nemokus. Tai, kad įstatyme nustatytos bankroto bylos neiškėlimo sąlygos, leidžia teigti, jog bankroto bylos iškėlimo stadija nėra „automatiška“. Remiantis FABĮ parengiamaisiais dokumentais, fizinio asmens bankroto procesas skirtas „nustatyti fizinių asmenų mokumo atkūrimo principus, kurie sudarytų sąlygas fiziniams asmenims (tarp jų ūkininkams ir kitiems fiziniams asmenims, kurie įstatymų nustatyta tvarka verčiasi ūkine komercine veikla) ..., iš esmės pablogėjus jų finansinei būklei, per protingą terminą pagal išgales tenkinti kreditorių reikalavimus ir, pasibaigus šiam terminui, pagal įstatyme nustatytas sąlygas būti atleistiems nuo tolimesnio skolų mokėjimo, t. y. sudaryti sąlygas jiems išvengti skurdo ir atkurti jų mokumą bei užtikrinti kreditorių reikalavimų tenkinimą nustatyta tvarka“ (Lietuvos Respublikos fizinių asmenų bankroto įstatymo projekto aiškinamasis raštas Nr. XIP-3052). Taigi FABĮ tikslas jo parengiamuosiuose dokumentuose buvo apibrėžtas kaip skolininko atleidimas nuo skolų mokėjimo ir mokumo atkūrimas bankroto proceso metu patenkinus (iš dalies patenkinus) kreditorių reikalavimus ar jų nepatenkinus, išskyrus FABĮ 27 straipsnio 9 dalyje nustatytas išimtis. Nurodyti fizinio asmens bankroto proceso tikslai rodo socialinę tokio proceso kryptį – išvengti skolininko skurdo ir socialinės įtampos, kylančios tarp skolininko ir kreditorių, ir tenkinti kreditorių reikalavimus pagal skolininko galimybes. Iš FABĮ parengiamųjų dokumentų negalima spręsti, kad šiuo procesu nebuvo siekiama sudaryti sąlygų užtikrinti visišką atsiskaitymą su skolininko kreditoriais. Atvirkščiai, iš įstatymo parengiamųjų darbų galima spręsti, kad atsiskaitymas su kreditoriais priklauso nuo skolininko galimybių, ir tiesiog reikalaujama, jog kreditorių reikalavimai būtų tenkinami nustatyta tvarka. Todėl iš esmės fizinių asmenų bankroto proceso tikslas yra būtent nemokaus skolininko socialinis interesas išvengti skurdo, o kreditorių interesai ginami keliant tikslą, kad jų reikalavimai bus patenkinti tinkamai įvykdžius bankroto administravimo procedūras ir jų reikalavimus patenkinus nustatyta įstatyme tvarka.

Nemokumo teisė, siekdama socialinės darnos, ekonominių santykių stabilumo ir vystymosi, turi sudaryti sąlygas skolininkui ne tik išvengti skurdo, streso, bet ir padėti grįžti į aktyvų ekonominį gyvenimą. Todėl pagrįstai, kai kurių autorių nuomone, įsiskolinimas (angl. *over-indebtedness*) suprantamas nebe kaip modernaus vartojimo elgesio rezultatas ir „pirk dabar, mokėk paskui“ suvokimas, bet sudėtingų problemų, įskaitant darbo praradimą, skyrybas, ligas, padarinius (Jason J. Kilborn, 2004). Dar 2007 m. Europos Tarybos Ministrų komiteto paskelbtose rekomendacijose dėl fizinių asmenų įsiskolinimo problemų sprendimo nurodyta, kad per didelis asmenų ir šeimų įsiskolinimas (angl. *over-indebtedness*) tampa vis labiau paplitusia problema, kuri neretai sukelia socialines ir sveikatos problemas bei socialinę atskirtį šeimoms ir gali kelti pavojų pagrindiniams vaikų poreikiams (Europos Tarybos rekomendacijos, 2007).

Vertinant teismų praktiką, aiškinančią fizinių asmenų bankroto proceso tikslus, matyti, kad jie nėra suprantami visiškai taip, kaip nurodyta įstatymo parengiamuosiuose darbuose. Teismų praktikoje fizinio

asmens bankroto proceso tikslas apibrėžiamas įvairiai, pavyzdžiui, kaip sąžiningo asmens mokumo atkūrimas (Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2014 m. lapkričio 19 d. nutartis civilinėje byloje; Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2017 m. kovo 1 d. nutartis civilinėje byloje), fizinio asmens mokumo atkūrimas ir didesnės finansinės atsakomybės už prisiimamus finansinius įsipareigojimus išugdymas (Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2015 m. balandžio 9 d. nutartis civilinėje byloje), fizinio asmens mokumo atkūrimas ir užtikrinimas, jog kreditorių reikalavimai bus patenkinami nustatyta tvarka (Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2015 m. balandžio 10 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-189-690/2015), fizinio asmens apsauga nuo sunkių ekonominių ir socialinių padarinių ir pagalba jam grįžti į visavertį gyvenimą (Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2015 m. gegužės 7 d. nutartis civilinėje byloje), fizinio asmens mokumo atkūrimas ir užtikrinimas, kad kreditorių reikalavimai bus patenkinami nustatyta tvarka (Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2016 m. balandžio 14 d. nutartis civilinėje byloje), nemoka (t. y. nepajėgiantis vykdyti savo mokėjimo prievolių) fizinio asmens ir jo kreditorių interesų subalansavimas (Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2016 m. liepos 15 d. nutartis civilinėje byloje), fizinio asmens mokumo atkūrimas ir užtikrinimas, kad kreditorių reikalavimai bus patenkinami nustatyta tvarka (Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2019 m. vasario 13 d. nutartis civilinėje byloje), fizinio asmens mokumo atkūrimas, kiek įmanoma apsaugant ir užtikrinant kreditorių interesus (Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2019 m. gegužės 2 d. nutartis civilinėje byloje). Taigi teismų praktikoje fizinių asmenų bankroto proceso tikslas yra siejamas iš esmės su skolininko mokumo atkūrimu, kreditorių reikalavimų tenkinimu ir net skolininko finansinių įsipareigojimų prisiėmimo ugdymu. Šie teismų praktikoje pateikiami fizinių asmenų bankroto proceso tikslai neprieštarauja FABĮ parengiamuosiuose darbuose nustatytam šio proceso tikslui sudaryti sąlygas skolininkui būti atleistam nuo kai kurių prievolių vykdymo. Tačiau fizinių asmenų bankroto proceso tikslo nesukonkretinimas (įvairių savarankiškų tikslų kėlimas) kelia klausimų, kuo iš tiesų siekiama tokiu procesu. Neginčijant įvairių teismų praktikoje nurodomų fizinių asmenų bankroto proceso tikslų, manytina, kad pagrindinis šio proceso tikslas iš esmės yra būtent skolininko atleidimas nuo prievolių vykdymo įvykdžius mokumo atkūrimo planą. Pažymėtina, kad FABĮ nekeliami tikslo grąžinti konkretaus dydžio skolų kreditoriams ir šis klausimas paliktas išimtinai kreditorių ir skolininko susitarimu vykdant mokumo atkūrimo planą. Todėl sprendžiant, ar skolininkui turi būti sudaroma galimybė bankrutuoti, vertinant jo nesąžiningumą turi būti įvertinama, kokių tikslų yra siekiama tokiu procesu.

Teismų praktikoje vis dažniau pasitaiko atvejų, kai fizinių asmenų bankroto procesu siekia pasinaudoti asmenys, kurių finansiniai įsipareigojimai (jų didžioji dalis) kyla ne iš vartojimo, bet iš verslo teisinių santykių. Tai atvejai, kai fizinis asmuo, būdamas įmonės vadovas (ar savininkas), prisiima tam tikrus įsipareigojimus įmonės naudai, tačiau įmonei nesant pajėgiai, jam tenka pareiga vykdyti prievoles, pavyzdžiui, laidavus už įmonės prievolių vykdymą, įkeitus savo turtą įmonės naudai ir kt. FABĮ skirtumo tarp fizinio asmens vartotojo ir verslininko nedaroma. Todėl kyla klausimas, ar FABĮ nustatytas sąžiningo skolininko standartas taikomas taip pat tiek skolininko vartotojo, tiek skolininko verslininko nemokumo atveju.

Fizinių asmenų nemokumo teisės raidos tendencijos Europos Sąjungoje ir kitose užsienio valstybėse leidžia teigti, kad fizinio asmens bankroto procesai, atsižvelgiant į skolininko ypatumus (vartotojas ar verslininkas), skiriasi. Pavyzdžiui, Europos Parlamento ir Tarybos 2019 m. birželio 20 d. direktyva (ES) 2019/1023 dėl prevencinio restruktūrizavimo sistemų, skolų panaikinimo ir draudimo verstis veikla ir priemonių restruktūrizavimo, nemokumo ir skolų panaikinimo procedūrų veiksmingumui didinti, kuria iš dalies keičiama Direktyva (ES) 2017/1132 (toliau – Direktyva), nustato verslininkų atleidimo nuo skolų procedūrą (Direktyvos 1 straipsnio 1 dalies b punktas), jos nuostatos iki 2021 m. liepos 1 d. turėjo būti perkeltos į valstybių narių vidaus teisę. Vienas iš skolų nurašymo procedūros

elementų, reglamentuojamų Direktyvoje, yra ir skolininko sąžiningumo problema. Sąžiningumo sąvoka minėtuose teisės aktuose nėra pateikta, tačiau Direktyvoje pateikiamas sąrašas veiksmų, rodančių galimą skolininko nesąžiningumą (Direktyvos 79 preambulės punktas). Tačiau sistemškai aiškinant Direktyvos nuostatas, galima teigti, kad ji yra siejama su sąžiningo verslininko nemokumu. Taigi ES nemokumo teisėje fizinio asmens sąžiningumo vertinimas priklauso ir nuo skolininko pobūdžio (vartotojas ar verslininkas). Nors FABĮ nuostatos, reglamentuojančios nesąžiningus skolininko veiksmus, nebuvo keičiamos perkeltiant Direktyvos nuostatas, jos šiame straipsnyje nagrinėjamos siekiant įvertinti teismų praktikoje kylančias verslininko nesąžiningumo nustatymo problemas.

Straipsnio tikslas – atskleisti fizinio asmens nesąžiningumo nustatymo problemas sprendžiant jo bankroto bylos iškėlimo klausimą. Šiam tikslui pasiekti keliami uždaviniai: i) įvertinti FABĮ nustatytų skolininko nesąžiningumo sąlygų taikymo procesinius klausimus, ii) išnagrinėti aktyvų ir pasyvų asmens nesąžiningumą rodančius veiksmus, iii) įvertinti skolininko (verslininko) nesąžiningumo nustatymo problemas. Straipsnio aktualumą pagrindžia gausi ir iš dalies prieštaringa teismų praktika aiškinant FABĮ 5 straipsnio 8 dalies 2 punktą, šios teisės normos pakeitimai ir Direktyvos perkėlimo į Lietuvos fizinių asmenų nemokumo teisę problemas. Be to, nauji užsienio valstybių teisinio reguliavimo pavyzdžiai rodo, kad fizinių asmenų vartotojų ir verslininkų bankroto procedūros turėtų būti sprendžiamos skirtingai. Pavyzdžiui, 2021 m. Latvijoje priimtas Fizinių asmenų atleidimo nuo skolų įstatymas (latv. *Fiziskās personas atbrīvošanas no parādsaistībām likums*) skirtas būtent vartotojų bankroto procesui reglamentuoti. Tai atitinkamai kelia klausimą ir dėl skolininko sąžiningumo vertinimo ypatumų. Taip pat šio teismo aktualumą rodo teisės doktrinos darbų stoka skolininko nesąžiningumo analizės tema. Kol kas išsamesnė skolininko nesąžiningumo pagrindų analizė nebuvo atliekama, iš esmės apsiribojant bendru sąžiningo skolininko reikalavimo vertinimu (G. Ambrasaitė, R. Norkus, 2014; M. Schihalejev, T. Saarma, E. Draba, I. Strunkienė, 2021; G. McCormack, 2021). Darbe naudojami įprasti tokiems tyrimams apibendrinamasis, loginis ir lyginamasis metodai.

1. Skolininko nesąžiningumas kaip bankroto bylos neiškėlimo sąlyga

Įvairių valstybių nemokumo teisė nepripažįsta galimybės pradėti fizinio asmens nemokumo procesą nustačius sąmoningą neteisėtą elgesį, pavyzdžiui, sąmoningai atliekant neteisėtus veiksmus ar prisiiimant skolinių įsipareigojimų, nesiekiant jų grąžinti ir siekiant atleidimo nuo jų vykdymo (J. J. Kilborn, 2016). Dar 1934 m. Jungtinių Amerikos Valstijų Aukščiausiasis Teismas pripažino, kad sąžiningam, tačiau nesėkmingam (angl. *honest, but unfortunate*) skolininkui turėtų būti sudaroma galimybė būti atleistam nuo prievolių vykdymo (US Supreme Court, *Local Loan Co. v. Hunt* (1934), tačiau nesąžiningo skolininko elgesio sampratos JAV bankroto kodekse (angl. *US Bankruptcy Code*) nepateikiama. Kitose valstybėse neretai nustatoma, kokie skolininko veiksmai užkerta kelią pradėti bankroto procesą, pavyzdžiui, Vokietijos nemokumo įstatymo 1 straipsnyje nurodyta, kad sąžiningam skolininkui (vok. *dem redlichen Schuldner*) sudaroma galimybė būti atleistam nuo prievolių, o 290 straipsnio 1 dalyje pateiktas sąrašas aplinkybių, kurioms esant skolininkui skolų nurašymo procedūra negali būti taikoma (konkrečiai neišskiriant skolininko nesąžiningumo). Panašus sąrašas aplinkybių, kurios užkerta kelią iškelti fizinio asmens bankroto bylą, nustatytas ir Čekijos nemokumo įstatymo (ček. *Zákon o úpadku a způsobech jeho řešení*) 395 straipsnyje. Minėto straipsnio 1 dalies a punkte nustatyta, kad teismas netenkina prašymo iškelti fizinio asmens bankroto (atleidimo nuo skolų) bylą, jei pareiškimu pradėti tokį procesą siekiama nesąžiningų tikslų (ček. *že jim je sledován nepoctivý záměr*). Latvijos fizinių asmenų atleidimo nuo skolų įstatymo 6 straipsnio 4 punkte nustatyta, kad skolų atleidimo procedūra netaikoma asmeniui, kuris nesąžiningai naudojasi šio įstatymo nustatytais teisėmis. Taigi sąžiningu-

mo samprata vertinant fizinių asmenų bankroto bylos iškėlimo sąlygas kiekvienoje valstybėje skiriasi, dažnai priklauso nuo civilinėje teisėje pripažintų sąžiningumo standartų, kurie tokiu atveju perkeliama ir į fizinių asmenų bankroto procesą.

Lietuvos fizinių asmenų bankroto procese sąžiningumas yra būtina kiekvieno bankroto proceso pradėjimo sąlyga (FABĮ 1 straipsnio 1 dalis). Iš FABĮ parengiamųjų darbų matyti, kad asmens nesąžiningumo pagrindų sprendžiant bankroto bylos iškėlimo klausimą nebuvo siekiama detalizuoti, tiesiog nurodoma, jog bankroto byla neturėtų būti keliami, jei paaiškėtų, kad fizinis asmuo per paskutinius trejus metus iki pareiškimo dėl bankroto bylos iškėlimo tapo nemokus dėl tam tikrų nesąžiningų veiksmų (Lietuvos Respublikos fizinių asmenų bankroto įstatymo projekto aiškinamasis raštas Nr. XIP-3052). Anksčiau galiojusioje FABĮ 5 straipsnio 8 dalies 2 punkto redakcijoje skolininko nesąžiningų veiksmų sąrašas nebuvo išsamiai detalizuotas, jame buvo nurodyta, kad teismas atsisako iškelti fizinio asmens bankroto bylą, jeigu paaiškėja, kad fizinis asmuo per paskutinius trejus metus iki pareiškimo iškelti bankroto bylą priėmimo tapo nemokus dėl CK 6.67 straipsnyje nurodytų sudarytų sandorių, pažeidžiančių kreditorių teises, neprivalėdamas sudaryti šių sandorių ar kitokių veiksmų, kurie CK nustatyta tvarka laikomi nesąžiningais. Taigi skolininko nesąžiningumas buvo siejamas išimtinai su CK nustatyta sąžiningo asmens samprata, jo vertinimui neskiriant papildomo dėmesio reikšmingoms aplinkybėms, pavyzdžiui, ar skolininkas sąmoningai didino savo įsipareigojimus nesiekdamas jų įvykdyti (nemokumo gilinimas), ar prisiėmė finansinių įsipareigojimų tapęs nemokus, ar derėjosi su kreditoriais, dėjo pastangų atkurti mokumą ir kt. Tačiau vystantis teismų praktikai šioje srityje, minėta teisės norma buvo pakeista, papildant ją dar detalesniu nesąžiningų skolininko veiksmų sąrašu, įtraukiant ir skolininko sąmoningą neveikimą (FABĮ 2015 m. gruodžio 22 d. pakeitimo įstatymas Nr. XII-2235). Iš parengiamųjų FABĮ 5 straipsnio 8 dalies 2 punkto pakeitimo darbų matyti, kad papildomas (detalesnis) skolininko nesąžiningų veiksmų sąrašas buvo nustatytas dėl nevienodai skolininko nesąžiningumą aiškinančios teismų praktikos, siekiant aiškiau apibrėžti bankroto bylos iškėlimo ir nutraukimo pagrindus, įgyvendinti teisinio aiškumo ir numatomumo principus bei išvengti *forum shopping* reiškinio (FABĮ Nr. XI-2000 4, 5, 6, 7, 8, 9, 14, 17, 19, 25, 27 ir 29 straipsnių pakeitimo įstatymo projekto Aiškinamasis raštas Nr. XIIP-3691). Tačiau detalčiau nesąžiningumo sąlygų nustatymo problematika parengiamuosiuose darbuose nebuvo atskleista.

Šiuo metu galiojančio FABĮ 5 straipsnio 8 dalies 2 punkte išskirti tam tikri nesąžiningo elgesio atvejai, kai fizinis asmuo per paskutinius trejus metus iki pareiškimo iškelti bankroto bylą priėmimo tapo nemokus dėl:

- CK 6.67 straipsnyje nurodytų sudarytų kreditorių interesus pažeidžiančių sandorių, kurių sudaryti jis neprivalėjo; arba
- kitokių fizinio asmens tyčinių veiksmų pateikiant neteisingą informaciją kreditoriams apie finansinę būklę prisiimant skolinius įsipareigojimus; arba
- sudarant kitus sandorius, siekiant išvengti atsiskaitymo su kreditoriais; arba
- fizinio asmens sąmoningo neveikimo, siekiant išvengti atsiskaitymo su kreditoriais.

Šių nesąžiningų veiksmų vertinimas yra siejamas su individualaus skolininko sąžiningumo nagrinėjimu, kuris apima subjektyvų ir objektyvų elementus: subjektyvų sąžiningumo kriterijų paprastai rodo pareiškėjo išsilavinimas, patirtis, nemokumo būklės kilimo aplinkybės ir veiksmai ar neveikimas, kurių jis ėmėsi situacijai pagerinti. Objektyvų kriterijų atspindi pareiškėjo (ne)atlikti ar galėję būti atlikti veiksmai per įstatymo nustatytą laikotarpį, t. y. trejus metus iki fizinio asmens kreipimosi dėl bankroto bylos iškėlimo (Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2020 m. lapkričio 12 d. nutartis civilinėje byloje). Turi būti vertinama, ar jis netinkamai, neatidžiai įvertino savo vartojimo galimybes ar sąmoningai (kryptingai) leido susidaryti skoloms, nesant svarbių priežasčių, galinčių pagrįsti būtinybę

skolintis (Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2015 m. balandžio 16 d. nutartis civilinėje byloje). Taigi nesąžiningi veiksmai turi būti individualizuoti, atsižvelgiant į konkretaus skolininko individualias savybes. Tačiau objektyvus kriterijus skiriasi nuo įprastai civilinėje teisėje naudojamo objektyvaus sąžiningumo elemento, kuris siejamas su atidaus, rūpestingo asmens standarto vertinimu. Pagal FABĮ 5 straipsnio 8 dalies 2 punktą objektyvus sąžiningumo vertinimas siejamas ne su sąžiningo asmens standarto, bet faktinių aplinkybių nustatymo vertinimu, t. y. nagrinėjant, kada buvo atlikti nesąžiningi skolininko veiksmai. Tokiu būdu pripažįstama, kad skolininko nesąžiningų veiksmų vertinimas yra apribotas konkrečiu trejų metų terminu.

Nesąžiningi skolininko veiksmai (neveikimas) siejami ne tik su CK nustatytais nesąžiningais veiksmais, bet ir veiksmais, kurie yra tiesiogiai susiję su skolininko mokumo padėties bloginimu, kai priimant skolinius įsipareigojimus pateikiama neteisinga informacija, pažeidžiami kreditorių interesai sudarant neteisėtus sandorius ar sąmoningai neveikiama. Taigi FABĮ 5 straipsnio 8 dalies 2 punkte nustatyti nesąžiningi veiksmai yra siejami būtent su skolininko kreditorių, bet ne vieno pavienio kreditoriaus interesų pažeidimu. Todėl neteisėti skolininko veiksmai turi būti suprantami kaip visų jo kreditorių žala, jie iš esmės lemia skolininko tapimą nemokaus ar nemokumo gilinimą. Toks kreditorių interesų pažeidimų nustatymas iš esmės rodo ir kolektyvinį fizinio asmens bankroto proceso pobūdį dar iki šio proceso pradžios, kai skolininko veiksmai, pažeidžiantys visų kreditorių interesus, laikytini užkertančiais kelią pasinaudoti bankroto procesu. Tai leidžia teigti, kad FABĮ 5 straipsnio 8 dalies 2 punkte nustatytos sąlygos tikslas yra apsaugoti kreditorių interesus nuo skolininko, kuris per paskutinius trejus metus iki pareiškimo dėl bankroto bylos iškėlimo pateikimo atliko jų atžvilgiu neteisėtus veiksmus. Tokių veiksmų atlikimas reiškia, kad skolininko nemokumas kilo ne dėl jo neatidumo, žinių trūkumo, bet sąmoningų neteisėtų veiksmų, skirtų kreditorių interesams pažeisti. Kita vertus, kiek toks aiškinimas atitinka FABĮ keliamus tikslą, kuris yra siejamas su skolininko skurdo ir socialinės įtampos, kylančios tarp jo ir kreditorių, išvengimu (sušvelninimu).

Be nurodytų nesąžiningų skolininko veiksmų ypatumų, taip pat kyla klausimas, kokią įtaką nesąžiningi veiksmai turi asmens nemokumui, nemokumo situacijai pabloginti. Vertinant skolininko nesąžiningumą, atliekamas retrospektyvus skolininko nesąžiningų veiksmų vertinimas, t. y. vertinant tokius veiksmus per paskutinius trejus metus iki pareiškimo iškelti bankroto bylą pateikimo teismui. Per šį trejų metų laikotarpį skolininko finansinė padėtis gali pasikeisti. Pavyzdžiui, skolininkas, atlikęs neteisėtus veiksmus per nustatytą periodą, gali tapti nemokus pagal FABĮ, tačiau vėliau atkurti mokumą. Kyla klausimas, kaip turėtų būti sprendžiamas skolininko nemokumas tokiu atveju. Ar tokiu atveju skolininko nemokumas, nulemtas nesąžiningų veiksmų, gali būti kliūtis iškelti bankroto bylą, nors vėliau jis buvo atkurtas? Ar reikšminga, kokią įtaką skolininko nemokumui turėjo nesąžiningi veiksmai? Kaip tokiu atveju turėtų būti vertinamas skolininko nesąžiningumas?

Teismų praktikoje tam tikrais atvejais vertinant skolininko nesąžiningumą, vertinama nesąžiningų veiksmų įtaka skolininko nemokumui. Nuo pirmųjų kasacinio teismo pradėtos formuoti praktikos pavyzdžių matyti, kad taikant FABĮ 5 straipsnio 8 dalies 2 punktą turi būti nustatomas priežastinis skolininko nemokumo ir jo nesąžiningumo ryšys, t. y. nesąžiningumas turi daryti reikšmingą įtaką nemokumui. Be to, pripažinta, kad *menkaverčiai ir reikšmingos įtakos mokumui neturėję sandoriai arba kitoks pareiškėjo elgesys neturi užkirsti kelio jam bankrutuoti* (Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2014 m. lapkričio 19 d. nutartis civilinėje byloje). Toks nesąžiningo elgesio vertinimas reikalauja nustatyti nesąžiningų veiksmų poveikį, t. y. kokią įtaką nesąžiningi veiksmai (veikimas ar neveikimas) turėjo skolininko nemokumui. Tai reiškia, kad net ir FABĮ 5 straipsnio 8 dalies 2 punkte nustatyti neteisėti veiksmai, pavyzdžiui, sudarytas sandoris, turintis CK 6.67 straipsnyje nustatytą požymių, savaime neturėtų užkirsti kelio iškelti bankroto bylą, jei tokie veiksmai neturi reikšmingos įtakos nemokumui. Toks papildomas įstatyme nenustatytas

priežastinio ryšio kriterijus palankus skolininkui, nes jam paliekama galimybė net ir atlikus nesąžiningus veiksmus įrodyti, kad tokie veiksmai iš esmės nenulėmė jo nemokumo. Tačiau toks vertinimas sukelia ir teisinį neapibrėžtumą, nes tenka įrodyti papildomas aplinkybes, taip apsunkinamas klausimo dėl bankroto bylos iškėlimo sprendimas. Tiesioginės ar netiesioginės įtakos mokumui neturėjęs nesąžiningas pareiškėjo elgesys neturi užkirsti kelio jam bankrutuoti (Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2015 m. sausio 9 d. nutartis civilinėje byloje). Tai leidžia teigti, kad net ir nesąžiningi skolininko veiksmai, kurie patenka į FABĮ 5 straipsnio 8 dalies 2 punkte nustatytų nesąžiningų veiksmų sąrašą, neturėtų užkirsti kelio iškelti skolininkui bankroto bylą. Toks vertinimas kiekvienu atveju turi būti individualus ir neturėtų būti aiškinamas plečiamai. Viena vertus, įstatyme nenustatyta, kad menkaverčiai nesąžiningi veiksmai savaime nėra kliūtis iškelti fizinio asmens bankroto bylą. Kita vertus, toks teismų praktikos aiškinimas atskleidžia vertybinius fizinio asmens bankroto tikslus – siekiama sudaryti galimybių skolininkui pasinaudoti bankroto procesu net jei anksčiau padaryti nesąžiningi veiksmai galimai pažeidžia jo kreditorių teises. Toks aiškinimas gali būti pateisinamas ir tuo, kad būtent skolininko kreditoriai, balsuodami dėl mokumo atkūrimo plano, sprendžia, ar skolininko bankroto procesas gali būti vykdomas (FABĮ 8 straipsnio 3 dalis). Kitaip tariant, kreditoriai, balsuodami dėl mokumo atkūrimo plano, sprendžia, ar skolininkas gali pasinaudoti bankroto procedūromis.

Taip pat taikant FABĮ 5 straipsnio 8 dalies 2 punktą kyla klausimas dėl jo retrospektyvaus taikymo pobūdžio. Nustačius, kad jei fizinis asmuo per paskutinius trejus metus iki pareiškimo iškelti bankroto bylą priėmimo tapo nemokus dėl šioje teisės normoje nustatytų nesąžiningų veiksmų, bankroto byla nekeliamą. Tai reiškia, kad nesąžiningų skolininko veiksmų vertinimas yra ribojamas konkrečiu trejų metų terminu, kuris skaičiuojamas trejus metus atgal iki pareiškimo iškelti bankroto bylą priėmimo teisme dienos. Kita vertus, praktikoje kyla problemų aiškinant trejų metų terminą.

Teismų praktikoje nereti atvejai, kai siekiama pagrįsti, kad teismas, taikydamas minėtą teisės normą, turėtų įvertinti sąžiningumo aspektu ir anksčiau nei prieš trejus metus iki pareiškimo iškelti bankroto bylą priėmimo atliktus veiksmus (neveikimą). Tokie argumentai yra suprantami, nes gali susiklostyti situacija, kai asmuo, atlikęs nesąžiningus veiksmus anksčiau nei prieš trejus metus iki pareiškimo iškelti bankroto bylą pateikimo dienos, tiesiog pasyviai laukia, kol šis terminas sueis, ir tuomet kreiptis į teismą dėl fizinio asmens bankroto bylos iškėlimo. Kita vertus, nustatytas trejų metų terminas yra skirtas teisiniam tikrumui, aiškumui užtikrinti bei sudaryti sąlygas realiai iškelti bankroto bylą. Toks vertinimas, viena vertus, sukuria teisinį aiškumą ir tikrumą tiek skolininkui, tiek jo kreditoriams, kad anksčiau skolininko atlikti nesąžiningi veiksmai nėra aktualūs sprendžiant jo bankroto bylos iškėlimo klausimą. Per šį laikotarpį, kuris atitinka ir trejų metų ieškinio senaties terminą dėl žalos atlyginimo (CK 1.125 straipsnio 9 dalis), kreditoriams suteikiama galimybė ginti savo teises, pavyzdžiui, prašyti atlyginti nesąžiningais veiksmais patirtą žalą. Todėl vertinant šį terminą kreditorių požiūriu, reikėtų atsižvelgti ir į tai, kad jis siejamas ir su pačių kreditorių veiksmais, nes jie taip pat turėtų aktyviai rūpintis savo teisių gynimu, esant nesąžiningiems skolininko veiksams. Teismų praktikoje sprendžiant dėl šio termino taikymo pripažįstama, kad negali būti vertinami skolininko veiksmai, atlikti anksčiau nei per trejų metų terminą.

Taip pat keltinas klausimas, kaip turėtų būti vertinamas minėtas terminas, kai neteisėti veiksmai, numatyti FABĮ 5 straipsnio 8 dalies 2 punkte, faktiškai atlikti anksčiau, nei jame nustatytas terminas, tačiau juos kvalifikuojantis teismo sprendimas priimtas per šioje teisės normoje nustatytą terminą. Pavyzdžiui, galima situacija, kai asmuo atlieka nesąžiningus veiksmus, nustatytus FABĮ 5 straipsnio 8 dalies 2 punkte, kurių momentas nepatenka į šioje teisės normoje nustatytą trejų metų terminą. Tačiau kilus ginčui dėl jų teisėtumo, teismo priimtas sprendimas jau patenka į šį terminą. Nuo kurio momento turėtų būti vertinamas skolininko nesąžiningumas – nuo faktinio nesąžiningų veiksmų atlikimo dienos

ar įsiteisėjus teismo sprendimui, kuriuo nesąžiningi veiksmai konstatuoti? Remiantis kasacinio teismo praktika, nurodyta trejų metų termino pradžia skaičiuojama nuo nesąžiningų veiksmų atlikimo laiko, o ne nuo teismo sprendimo, kuriuo tie veiksmai pripažinti nesąžiningais, įsiteisėjimo dienos (Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2016 m. vasario 17 d. nutartis civilinėje byloje). Vadinasi, jeigu faktiškai nesąžiningi veiksmai atlikti anksčiau nei prieš trejų metų laikotarpį, tačiau teismo sprendimas, kuriuo tokie veiksmai kvalifikuojami ir pripažįstami nesąžiningais, priimtas jau per trejų metų laikotarpį, tokie veiksmai nelaikytini nesąžiningais pagal FABĮ 5 straipsnio 8 dalies 2 punktą.

Tačiau tokia formuojama praktika šioje srityje kelia klausimų. Tais atvejais, kai dėl skolininko nesąžiningų veiksmų kyla ginčas, tai reiškia, kad iš esmės dar neaišku, kaip nesąžiningi veiksmai turėtų būti vertinami, nes jų teisinę kvalifikaciją turi atlikti ginčą dėl tokių veiksmų teisėtumo nagrinėjantis teismas. Neaiški būtų ir situacija, kai, vykstant ginčui dėl galimai nesąžiningų skolininko veiksmų, dėl jų kvalifikavimo spęstų ir teismas, kuriam pateiktas prašymas iškelti fizinio asmens bankroto bylą. Taip pat problemų tokiu atveju kelia kreditorių interesų apsauga. Jeigu teismui nustačius nesąžiningą skolininko veiksmą, pavyzdžiui, kad buvo sudarytas sandoris, turintis CK 6.67 straipsnyje nustatytų požymių, kuris nepatenka į trejų metų terminą, tai reikštų, kad toks veiksmas gali neužkirsti kelio bankroto bylai iškelti. Todėl manytina, kad tokių asmens veiksmų nesąžiningumas pagal FABĮ 5 straipsnio 8 dalies 2 punktą tokiais atvejais turėtų būti vertinamas nuo teismo sprendimo, kuriuo tokie veiksmai nustatyti, įsiteisėjimo dienos. Priešingas aiškinimas reikštų, kad kreditoriai, kurių naudai priimtas teismo sprendimas (nustatyti nesąžiningi skolininko veiksmai), neturėtų galimybės įgyvendinti savo teisės reikalauti atlyginti reikalavimą, jeigu būtų priteistas žalos atlyginimas ar restitucija, skolininkui iškart kreipiantis dėl fizinio asmens bankroto bylos iškėlimo. Tokio aiškinimo vertinant asmens nesąžiningus veiksmus, kai tokie veiksmai faktiškai atlikti anksčiau, nei per įstatyme nustatytą trejų metų terminą, bet tik vėliau paaiškėja teismui dėl jų priėmus sprendimą, laikomasi ir naujausioje kasacinio teismo praktikoje. Nurodoma, kad „...pagal lingvistinę FABĮ 5 straipsnio 8 dalies 2 punkto formuluotę – „paaiškėja, kad fizinis asmuo per paskutinius 3 metus iki pareiškimo iškelti bankroto bylą priėmimo tapo nemokus dėl“ – įstatyme įtvirtintas 3 metų terminas yra siejamas būtent su skolininko nemokumo atsiradimo momentu, o ne nesąžiningų veiksmų, nulėmusių skolininko nemokumą, atlikimo momentu“ (Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2022 m. liepos 5 d. nutartis civilinėje byloje). Taigi galima spręsti, kad nesąžiningiems skolininko veiksams, dėl kurių teisėtumo kyla ginčas teisme, kvalifikuoti per FABĮ 5 straipsnio 8 dalies 2 punkte nurodytą trejų metų terminą, yra reikšmingas ne faktinis jų atlikimo momentas, bet teismo sprendimo (nutarties), kuria tokie veiksmai pripažinti ir nustatyti, įsiteisėjimo diena.

2. Aktyvūs skolininko veiksmai, rodantys jo nesąžiningumą

Aktyvūs skolininko nesąžiningumą rodantys veiksmai yra tokie, kuriais siekiama pabloginti kreditorių padėtį, taip mažinant jų galimybes gauti reikalavimo patenkinimą. Šie aktyvūs veiksmai skiriasi nuo skolininko pasyvumo (neveikimo) visų pirma jų apibrėžtumu ir konkretumu. Skirtingai nei skolininko pasyvumas (neveikimas), aktyvūs skolininko nesąžiningumą rodantys veiksmai gali būti pačių kreditorių identifiukuoti, ir jie turi galimybę pasinaudoti individualiomis teisių gynimo priemonėmis, pavyzdžiui, ginčyti skolininko sandorius, kurie patenka į CK 6.67 straipsnyje nustatytų nesąžiningų skolininko veiksmų sampratą, ar reikalaujant žalos atlyginimo. Tačiau kreditorių gynybos priemonės dėl skolininko nesąžiningo pasyvumo (neveikimo) yra ribotos.

Viena iš aplinkybių, rodančių skolininko nesąžiningumą, yra skolininko nesąžiningų (CK 6.67 straipsnyje nustatytų) sandorių sudarymas. Nors įprastai civilinėje teisėje asmens sąžiningumas

yra preziumuojamas, minėtame straipsnyje nustatyti asmens nesąžiningumo prezumpcijos atvejai kaip išimtis iš bendrosios taisyklės (Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2019 m. vasario 6 d. nutartis civilinėje byloje). Jame preziumuojama, kad kreditoriaus interesus pažeidusio sandorio šalys buvo nesąžiningos, jei sudaryti šioje teisės normoje nustatyti sandoriai. Tačiau vien CK 6.67 straipsnyje nurodyto sandorio sudarymas savaime nėra pagrindas laikyti skolininką nesąžiningu, nes papildomas kriterijus yra kreditorių interesų pažeidimas. Vienoje byloje nustatyta, kad skolininkai paskolos sutartį sudarė su CK 6.67 straipsnyje nurodytu asmeniu (vieno iš pareiškėjų broliu). Tačiau siekiant nustatyti pareiškėjų nesąžiningumą, vertinta, ar sandoris pažeidė kreditorių teises, ar jis turėjo įtakos skolininko nemokumui, ar jį buvo būtina sudaryti. Teismas vertino, ar pareiškėjai, būdami nemokūs, pasiskolintas lėšas naudojo būtiniausiems, esminiams poreikiams tenkinti, kokia apimtimi jie savo veiksmais (neveikimu) prisidėjo prie šių poreikių atsiradimo ar padidėjimo, ar šių poreikių nebuvo galima patenkinti kitais būdais (Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2015 m. sausio 9 d. nutartis civilinėje byloje). Toks minėto sandorio vertinimas, kai yra sprendžiama, kaip buvo panaudota iš jo gauta nauda (kokiems poreikiams tenkinti), leidžia teigti, kad teismas skolininko nesąžiningumą iš esmės vertino būtent kaip vartotojo sąžiningumą. Taip pat tai leidžia teigti, kad CK 6.67 straipsnyje nurodytų sandorių sudarymas savaime nėra pagrindas laikyti skolininko nesąžiningu sprendžiant jo bankroto bylos iškelimo klausimą. Vertinant tokį sandorį, turėtų būti papildomai nagrinėjama jo įtaka skolininko nemokumo padėčiai (jai atsirasti ar pabloginti) ir tokio sandorio tikslai. Toks plečiamasis šio nesąžiningo skolininko sandorio aiškinimas rodo, kad teismų praktikoje nesąžiningą skolininko elgesį apibrėžiantys veiksmai yra siejami ne tik su neteisėtais veiksmais civilinės teisės prasme, bet ir fizinių asmenų bankroto proceso ypatumais, t. y. neteisėtų veiksmų poveikiu skolininko nemokumo padėčiai ir jo kreditorių interesams.

Neteisingos informacijos apie fizinio asmens finansinę būklę pateikimas prisiimant skolinius įsipareigojimus laikytinas nesąžiningu, nes tokiu būdu skolininko kreditoriai, suteikiantys jam paskolą (kreditą), negali tinkamai įvertinti skolininko finansinių galimybių įvykdyti prisiimtus įsipareigojimus. Tokie veiksmai laikytini nesąžiningais, nes kreditoriumi negalint tinkamai įvertinti skolininko finansinės padėties (jos perspektyvų), jis negali tinkamai priimti sprendimo dėl sandorio sudarymo, įvertinti galimų rizikų. Toks nesąžiningų veiksmų pagrindas taip pat siejamas su fizinio asmens bankroto procesu – nepagrįstų skolininko finansinių įsipareigojimų prisiėmimu, taip darant neigiamą poveikį jo mokumo padėčiai (galimai bloginant savo nemokumą).

Vienoje byloje, sprendžiant dėl informacijos apie finansinę būklę neatskleidimo, nustatyta, kad skolininkas, sudarydamas kredito sutartį su banku, nuslėpė faktą, kad turi nepilnametį vaiką, kuriam teikia išlaikymą, o po ketverių metų sudarydamas sutartį su kreditoriumi, perėmusiu reikalavimo teises į pareiškėją iš banko, dėl likusios negrąžintos skolos, pareiškėjas jau žinojo ir suprato, kad negalės įvykdyti prisiimtų įsipareigojimų. Kasacinis teismas sprendė, kad, asmeniui prisiimant įsipareigojimus, kreditoriaus suklaidinimas dėl asmens turinės padėties gali rodyti jo nesąžiningumą. Tačiau šiuo atveju kredito sutartis buvo sudaryta daugiau negu prieš trejus metus iki pareiškimo dėl bankroto bylos iškelimo priėmimo, o kita sutartis, nors ir sudaryta per trejų metų laikotarpį, iš esmės kreditoriaus teisių nepažeidė. Todėl teismas sprendė, kad minėti skolininko veiksmai, neatskleidžiant informacijos apie visas turimas prievoles, nerodo asmens nesąžiningumo (Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2014 m. gruodžio 19 d. nutartis civilinėje byloje). Taigi vien neteisingos informacijos pateikimas nėra pagrindas laikyti skolininką nesąžiningu sprendžiant bankroto bylos iškelimo klausimą.

Vertinant asmens galimybę bankrutuoti, gali kilti klausimas, ar skolininko nesąžiningumą rodo ir jo elgesys, kai būdamas nemokus skolininkas didina savo nemokumą (Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2014 m. lapkričio 19 d. nutartis civilinėje byloje). Vienoje byloje nustatyta, kad skolininkai prisiėmė daug finansinių įsipareigojimų kredito įstaigoms pagal vartojimo kredito sutartis (sudaryta 18 sutarčių),

kurios buvo sudarytos iš esmės nepalankiomis kasatoriams sąlygomis (sutartyse nustatytos didelės metinių palūkanų normos ir bendra vartojimo kredito kaina). Tačiau kasacinės instancijos teismas nurodė, kad vien ši aplinkybė (didelis skaičius vartojimo sutarčių), nesiaiškinant kitų reikšmingų aplinkybių, nerodo skolininkų nesąžiningumo. Tokiu atveju reikšmingos laikytos aplinkybės, kaip ir kokia apimtimi šiomis sutartimis priimtoms prievolės buvo vykdomos, kokia dalis kreditų gražinta ir kokiomis lėšomis (kasatorių gautomis, uždirbtomis pajamomis ar pasiskolintomis lėšomis), tikslai, dėl kurių buvo sudaromos minėtos kredito sutartys (Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2016 m. kovo 10 d. nutartis civilinėje byloje). Manytina, kad tokia formuojama praktika pagrindžia, kad, vertinant skolininko nesąžiningumą, sudarytų sandorių skaičius skolininko nesąžiningumo iš esmės nepagrindžia.

Įvertinus formuojamą teismų praktiką sprendžiant dėl aktyvių skolininko nesąžiningumą rodančių veikslių galima teigti, kad FABĮ 5 straipsnio 8 dalies 2 punkte nustatytų veikslių atlikimas neturėtų reikšti skolininko nesąžiningumo *per se*. Tam nustatyti reikia vertinti ir nesąžiningų veikslių įtaką skolininko nemokumui, t. y. ar skolininkas nemokus tapo dėl nesąžiningų veikslių, kokią įtaką toks veiksmas padarė skolininko nemokumui.

3. Skolininko neveikimas, rodantis jo nesąžiningumą

FABĮ 5 straipsnio 8 dalies 2 punkte kaip atskira sąlyga neiškelti fizinio asmens bankroto bylos yra nustatytas skolininko sąmoningas neveikimas, kuriuo siekta išvengti atsiskaitymo su kreditoriais. Tačiau skirtingai nei aktyvūs skolininko nesąžiningumą rodantys veiksmai, jo neveikimas įstatyme nėra apibrėžtas, nenurodyti konkretūs jį leidžiantys nustatyti kriterijai. Todėl kyla klausimas, koks konkrečiai skolininko neveikimas gali rodyti jo nesąžiningumą? Vienas iš tokių kriterijų galėtų būti reikalavimas skolininkui inicijuoti derybas su kreditoriais, imtis veikslių gražinti skolą, o tokių veikslių neatlikimas būtų laikomas nesąžiningu neveikimu.

FABĮ nenustato fiziniam asmeniui pareigos imtis jokių aktyvių veikslių tapus nemokiam, pavyzdžiui, inicijuoti derybas su kreditoriais dėl prievolių vykdymo modifikavimo, mažinti savo išlaidas, siekti gauti didesnes pajamas ir kt. Be to, įstatymas net nenustato pareigos skolininkui kelti bankroto bylą, o tik numato tokią teisę (FABĮ 1 straipsnio 4 dalis). Tai leistų teigti, kad iš esmės skolininkas, tapęs nemokus, trejus metus gali nesiiimti jokių aktyvių veikslių siekdamas atkurti savo mokumą, o tiesiog pasyviai laukti ir, suėjęs minėtam terminui, kreiptis į teismą dėl bankroto bylos iškėlimo.

Tačiau kaip matyti iš formuojamos teismų praktikos, skolininko nereagavimas į finansinės padėties prastėjimą, finansinių įsipareigojimų didėjimą, nebendradarbiavimas su kreditoriais gali būti vertinamas kaip nesąžiningumas. Teismų praktikoje aiškinant dar ankstesnės redakcijos FABĮ 5 straipsnio 8 dalies 2 punkto sąlygą, kurioje skolininko nesąžiningi veiksmai nebuvo išsamiai reglamentuoti, nurodyta, kad skolininko neveikimas gali būti laikomas nesąžiningo elgesio pagrindu, nulemiančiu jo nesąžiningumą, pripažįstant, kad jis gali būti nustatytas „...dėl jo neveikimo, kai nededama pakankamai pastangų atsiskaityti su kreditoriais ir dėl to asmuo tampa nemokus. Asmens, kuris buvo pernelyg pasyvus ir nesiėmė priemonių savo mokumui pagerinti, neveikimas, sistemiskai aiškinant įstatymą, pripažintinas nesąžiningu tais atvejais, kai nustatomas asmens suvokimas ir siekis savo padėtį bloginti (jos negerinti)“ (Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2014 m. lapkričio 19 d. nutartis civilinėje byloje). Aplinkybės, ar asmuo tapo nemokus dėl nesąžiningų veikslių (neveikimo), kiekvienu konkrečiu atveju pirmiausia vertintinos atsižvelgiant į FABĮ tikslą – sudaryti sąlygas atkurti sąžiningo skolininko mokumą (Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2014 m. gruodžio 19 d. nutartis civilinėje byloje). Subjektyvus formuojamo pasyvaus nesąžiningumo kriterijus reiškia, kad reikia skirti atvejus, kai fizinis asmuo tampa nemokus dėl savo nesąžiningų veikslių, kuriuos jis sąmoningai pats pasirenka atlikti, ir atvejų,

kai nemokumas ištinka dėl asmens neatidumo, žinių trūkumo, negebėjimo tinkamai įvertinti savo finansines galimybes ir mokumą.

Vertinant tokią formuojamą teismų praktiką galima teigti, kad neveikimas, kaip fizinio asmens nesąžiningumas, yra subjektyvus elgesys (suvokimas apie nemokumą) ir objektyvus (mokumo padėties bloginimas). Tai reiškia, kad skolininkui iki pareiškimo dėl bankroto bylos iškėlimo pateikimo teisme kyla pareiga siekti pagerinti savo finansinę būseną, vykdyti įsipareigojimus kreditoriams. Tačiau toks aiškinimas taip pat kelia klausimų. Visų pirma, neginčijant, kad kiekvienas asmuo turi pareigą tinkamai vykdyti prievolės (CK 6.4 straipsnis, 6.38 straipsnis), skolininko mokumo atkūrimo pareiga nei FABĮ, nei kituose teisės aktuose nėra nustatyta. Antra, minėta, kad fizinių asmenų bankroto proceso tikslas – išvengti skolininko skurdo ir socialinės įtampos, kylančios tarp jo ir kreditorių, bei pagal galimybes patenkinti kreditorių reikalavimus. Fizinį asmenų bankroto proceso tikslas nėra siejamas su skolininko mokumo atkūrimu dar iki FABĮ nustatytų bankroto procedūrų taikymo.

Vienoje byloje kasacinis teismas nesąžiningu skolininkės neveikimu pripažino tai, kad ji, tapusi faktiškai nemoki, per paskutinius trejus metus iki pareiškimo dėl bankroto bylos iškėlimo priėmimo elgėsi pasyviai, nedėjo pastangų gauti pajamų, kurias ji pagal savo įgūdžius ir kvalifikaciją yra pajėgi gauti, arba įsidarbinti didesnes nei šiuo metu gauna pajamas užtikrinančiame darbe, sudarančiame sąlygas nors minimaliai atsiskaityti su kreditoriais (Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2017 m. lapkričio 29 d. nutartis civilinėje byloje). Kitoje byloje skolininko nesąžiningą neveikimą teismas nustatė atsižvelgdamas į tai, kad skolininkė pareiškimo pateikimo metu dirba vienos įmonės vadove ir kitos įmonės vadovo pavaduotoja, turi didelę gerai mokamo darbo patirtį, tačiau, studijuodama pagal neakivaizdinę studijų programą, darbui skiria tik dvi valandas per dieną ir, uždirbdama 219 Lt (63,43 Eur) atlyginimą, nesiekia įsidarbinti didesnes pajamas užtikrinančiame darbe, sudarančiame sąlygas atsiskaityti su kreditoriais. Teismas pripažino, kad tokie pareiškėjos veiksmai, jai nesiekiant padidinti pajamų, iš kurių būtų galima vykdyti įsipareigojimus kreditoriams, laikytini nesąžiningais (Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2015 m. spalio 7 d. nutartis civilinėje byloje). Atitinkamai vėlesnėje praktikoje teismai aplinkybėmis, rodančiomis skolininko pasyvų neveikimą, manė esant tai, kad skolininkas ilgą laiką dirba už itin mažą algą (daug mažesnę už minimalią mėnesinę algą), neišnaudoja savo patirties ir aukštos kvalifikacijos, kad gautų didesnes pajamas, nededa pakankamai pastangų ieškoti geriau mokamo darbo, nenustatyta, kad pareiškėjos sveikata neleidžia jai susirasti bent tokį darbą, kuris užtikrintų minimalias pajamas, pareiškėja būtų dėjusi pastangų pagerinti savo mokumą, bent kiek atsiskaityti su kreditoriais (Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2017 m. lapkričio 29 d. nutartis civilinėje byloje).

Tačiau teismų praktikoje taip pat įvertinta, kad skolininko nesiekimas gauti didesnių pajamų savaime nereiškia jo nesąžiningumo. Vienoje byloje buvo vertinta, kad iki pareiškimo dėl bankroto bylos iškėlimo skolininkas dirbo artimo giminaičio įmonėje už mažą darbo užmokestį ir ši aplinkybė galėtų būti vertinama kaip pasyvus pareiškėjo elgesys, nesiekiant pagerinti savo finansinės padėties, tačiau pareiškėjo tėvas, būdamas ir vienas didžiausių jo kreditorių, nurodė, kad toks mažas darbo užmokestis pareiškėjui buvo mokamas todėl, kad šis jam nebuvo gražinės skolos. Teismai nenustatė, koks buvo šalių susitarimas, ar juo nebuvo pažeisti kitų kreditorių interesai ir kt. (Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2020 m. lapkričio 12 d. nutartis civilinėje byloje).

Nurodyti teismų praktikos pavyzdžiai rodo, kad skolininko nesąžiningas neveikimas suprantamas iš esmės kaip nesiekimas atkurti savo mokumo. Tokiomis pastangomis laikomi aktyvūs veiksmai, kuriais skolininkas visų pirma siektų pagal savo individualias galimybes gauti didesnes pajamas, naudoti turimas profesines žinias ir kvalifikaciją, taip atsiskaityti su savo kreditoriais. Tačiau kyla klausimas, ar tokia praktika, kai skolininkui (vartotojui) keliamas reikalavimas dar iki pareiškimo dėl bankroto bylos pateikimo teismui atlikti tokius aktyvius veiksmus, yra pagrįsta. Tokie teismų nurodomi reikalavimai, kaip antai

susirasti daugiau mokamą darbą, panaudoti turimą kvalifikaciją ir žinias leidžia teigti, kad skolininkas fizinio asmens bankroto procedūromis gali pasinaudoti tik įrodęs, kad „yra to vertas“. Ar tokie įstatyme nenustatyti reikalavimai skolininkui yra pagrįsti ir suderinti su FABĮ nustatytų skolų nurašymo tikslu? Tai iš esmės reiškia, kad skolininkas turėtų „pasirengti“ iš anksto savo bankroto procesui, rinkdamas įrodymus apie bandymus rasti geriau mokamą darbą, derybas su kreditoriais ir kt. Tai atitinkamai kelia abejonių dėl fizinių asmenų bankroto proceso veiksmingumo ir bankroto bylos išskėlimo sudėtingumo.

4. Verslininko nesąžiningumo nustatymo problemos

FABĮ neskiriama fizinio asmens verslininko ir vartotojo bankroto procedūrų. Tai reiškia, kad FABĮ 5 straipsnio 8 dalies 2 punkte nustatyti nesąžiningi veiksmai ir jų taikymo praktika turėtų būti taikoma nepriklausomai nuo skolininko (jo skolų) pobūdžio, t. y. skolos kilo iš vartojimo ar verslo teisinių santykių. Apeliacinės instancijos teismų pripažįstama, kad skolininko kaip verslininko ir įmonės savininko statusas sudaro pagrindą kitaip vertinti jo elgesį pagal FABĮ kaip sąžiningą / nesąžiningą, nes nesąžiningumo vertinimas remiantis FABĮ 5 straipsnio 8 dalies 2 punktu neskiriamas pagal skolininko veiklos, profesijos ir kt. ypatumus (Kauno apygardos teismo 2016 m. rugsėjo 30 d. nutartis civilinėje byloje). Tačiau teismų praktikoje skolininko kaip verslininko ypatumai yra reikšmingi, pavyzdžiui, vertinant asmens suvokimą apie skolinimosi rizikas (Kauno apygardos teismo 2016 m. spalio 3 d. nutartis civilinėje byloje), sprendžiant dėl apdairumo bei rūpestingumo standartų taikymo prisiimant įsipareigojimus (Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2017 m. spalio 31 d. nutartis civilinėje byloje). Naujausi kasacinio teismo praktikos pavyzdžiai (Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2021 m. gruodžio 8 d. nutartis civilinėje byloje, Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2022 m. liepos 5 d. nutartis civilinėje byloje) ir Direktyvoje nustatyta verslininko skolų nurašymo procedūra kelia klausimą, ar iš tiesų skolininko nesąžiningumo vertinimas nepriklauso nuo skolininko ypatumų, skolų kilmės, jo verslo įgūdžių ir kitų reikšmingų aplinkybių.

Kaip turėtų būti atskiriamas verslininko ir vartotojo nemokumas, nes fizinio asmens skoliniai įsipareigojimai gali būti susiję ir sunkiai atskiriami. Manytina, kad tokiu atveju visų pirma turėtų būti vertinama, ar asmuo yra verslininkas, t. y. prekyba, verslu, amatu ar profesine veikla besiverčiantis fizinis asmuo (Direktyvos 2 straipsnio 1 dalies 9 punktas). Paskui vertintina, dėl kokių priežasčių asmuo tapo nemokus, ar nemokumą lėmė skolos, kilusios iš verslo ar vartojimo teisinių santykių. Direktyvoje nereikalaujama, kad fizinio asmens bankroto procedūros būtų atskiriamos remiantis vien skolininko skolų kilme. Direktyvos preambulės 84 punkte nustatyta, kad asmeninės ir profesinės skolos, kurių negalima pagrįstai atskirti, pavyzdžiui, kai tam tikras turtas naudojamas verslininkui vykdant profesinę veiklą ir už jos ribų, turėtų būti nagrinėjamos taikant vieną procedūrą.

Direktyva nenustato verslininkams pareigos laiku reaguoti į nemokumo problemas ir inicijuoti atleidimo nuo skolų procedūrą (skirtingai nei įmonių vadovams). Tačiau dar prieš Direktyvos priėmimą buvo pripažinta, kad verslininkai nesiekia inicijuoti nemokumo procesų, nes jie nenori prarasti verslo kontrolės, ir nemokumo pripažinimas gali sukelti ir neigiamas psichologines problemas pripažįstant savo verslo nesėkmes¹. Europos Komisijos atliktoje studijoje pripažinta, kad valstybės įsikišimas yra būtinas, ir aktyvi pagalba (angl. *active assistance*) turėtų būti teikiama su finansiniais sunkumais susidūrusiems verslininkams. Tokia parama galėtų būti reikiamos informacijos apie tokias procedūras suteikimas, galimybė sudaryti susitarimus dėl mokesčių mokėjimo, jų išdėstymo ir kt.²

¹ European Commission, A second chance for entrepreneurs, Final Report of the Expert Group (2011).

² European Commission, A second chance for entrepreneurs, Final Report of the Expert Group (2011).

Sistemiškai aiškinant Direktyvos nuostatas, galima teigti, kad skolininko sąžiningumas taip pat laikytas esmine skolų nurašymo procedūros išskėlimo sąlyga pagal Direktyvą. Remiantis Direktyvos 20 straipsnio 1 dalimi, valstybės narės užtikrina, kad nemokūs verslininkai galėtų pasinaudoti bent viena procedūra, pagal kurią būtų visiškai panaikintos jų skolos. Direktyvos 23 straipsnio 1 dalyje nustatyta, kad, nukrypdomas nuo 20–22 straipsnių, valstybės narės gali toliau taikyti arba priimti nuostatas, kuriomis atsisakoma suteikti galimybę pasinaudoti skolų panaikinimo procedūra ar ji apribojama, atšaukiama tokiu skolų panaikinimu suteikiama nauda arba kuriomis nustatomi ilgesni visiško skolų panaikinimo laikotarpiai, arba ilgesni draudimo verstis veikla laikotarpiai tais atvejais, kai nemokus verslininkas įsiskolindamas, nemokumo procedūros metu arba grąžindamas skolą, vertinant pagal nacionalinę teisę, veikė kreditorių arba kitų suinteresuotųjų subjektų atžvilgiu nesąžiningai arba piktnaudžiaudamas, nedarant poveikio nacionalinėms taisyklėms dėl įrodinėjimo pareigos. Tačiau pripažįstama, kad sąžiningumo ir nesąžiningumo sąvokos Direktyvoje yra neapibrėžtos ir jas aiškinti palikta teismų kompetencijai (G. McCormack, 2021, 216).

Direktyvoje nurodoma, kaip turėtų būti vertinamas verslininkų nesąžiningumas (pateikiamas tik galimas reikšmingų aplinkybių sąrašas). Remiantis Direktyvos preambulės 79 punktu, nustatydamos, ar verslininkas buvo nesąžiningas, teisminės arba administracinės institucijos galėtų atsižvelgti į tokias aplinkybes kaip skolos pobūdis ir dydis, jos atsiradimo laikas, verslininko pastangos ją grąžinti ir laikytis teisinių prievolių, įskaitant viešojo licencijavimo reikalavimus ir būtinybę vesti teisingą buhalteriją, verslininko mėginimai išvengti kreditorių reikalavimų, pareigų vykdymas kylant nemokumo tikimybei, kurias priklauso vykdyti verslininkais esantiems bendrovių direktoriams, bei Sąjungos ir nacionalinės konkurencijos ir darbo teisės laikymasis. Be to, remiantis Direktyvos preambulės 80 punktu, asmeninės ir profesinės skolos, kurių negalima pagrįstai atskirti, pavyzdžiui, kai tam tikras turtas naudojamas verslininkui vykdant profesinę veiklą ir už jos ribų, turėtų būti nagrinėjamos taikant vieną procedūrą.

FABĮ nesant išskirta jokių papildomų reikalavimų dėl verslininko bankroto bylos išskėlimo, tokiam procesui inicijuoti taikytinos visos įstatyme reglamentuojamos nuostatos. Nuo pirmųjų kasacinio teismo nagrinėtų bylų, kuriose vertintas skolininko nesąžiningumas, sprendžiant fizinio asmens bankroto bylos išskėlimo klausimą, laikomasi nuomonės, kad fizinio asmens neatidumas netinkamai įvertinus savo vartojimo galimybes, neturėtų būti kliūtis iškelti bankroto bylą, jei nėra jo nesąžiningų veiksmų, kurie leidžia spręsti, kad skolininkas „... (kryptingai) leido susidaryti skoloms, tikėdamasis, jog nepatenkinti kreditorių reikalavimai bus nurašyti, ar kitais būdais elgėsi itin nerūpestingai, konkrečiomis aplinkybėmis jo elgesį vertinant pagal protingumo ir teisingumo principus“ (Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2014 m. lapkričio 19 d. nutartis civilinėje byloje). Toks nesąžiningumo sampratos vertinimas yra siejamas su aplaidžiais veiksmais, prisiimant nepagrįstus finansinius įsipareigojimus. Tai reiškia, kad vien aplinkybė, jog skolininkas negeba laiku įvykti prisiimtų finansinių įsipareigojimų, neturėtų būti kliūtis iškelti fizinio asmens bankroto bylą. Tačiau kyla klausimas, ar toks pats sąžiningumo standartas taikytinas ir verslininko nemokumo atveju, kai neretai didžioji skolų dalis kyla ne iš aplaidaus (nerūpestingo) vartojimo, bet ūkinės komercinės veiklos. Ar tokiu atveju galima teigti, kad įsipareigojimų, kurių fizinis asmuo negali įvykdyti, prisiėmimas, kylantis iš ūkinės komercinės veiklos, gali būti laikomas sąžiningais veiksmais? Ar tokiu atveju turėtų būti vertinama pagrįsta verslo rizika prisiimant tokio pobūdžio įsipareigojimus?

Tokio pobūdžio bylose vertinant skolininko nesąžiningumą, teismų vertinamas ir skolų susidarymas, jei skolininkas sąmoningai (kryptingai) leido susidaryti skoloms, tikėdamasis, jog nepatenkinti kreditorių reikalavimai bus nurašyti, ar kitais būdais elgėsi nepakankamai rūpestingai, konkrečiomis aplinkybėmis jo elgesį vertinant pagal protingumo ir teisingumo principų reikalavimus (Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2014 m. gruodžio 19 d. nutartis civilinėje byloje). Šie sąžiningumo standartai

iš esmės yra skirti būtent vartotojo skolų susidarymui vertinti. Problema tokius pačius standartus taikant ir verslininkui, kyla poreikis vertinti ne skolininko nerūpestingumą, bet jo verslo sprendimų priėmimą. Pavyzdžiui, ar nesąžiningu gali būti laikomas skolininkas, kurio skolos iš esmės kyla iš jo kaip įmonės savininko prisiimtų įsipareigojimų, susijusių su įmonės vykdyta ūkine komercine veikla, kai jai nevykdant prievolių kreditorių reikalavimai tenkinami iš skolininko turto užtikrintų įmonės prievolių vykdymo.

Vienoje naujausių kasacinio teismo bylų, kurioje buvo sprendžiamas skolininko nesąžiningumo klausimas, teismas, vertindamas pasyvų skolininko nesąžiningumą, pripažino, kad turi būti vertinamas ir asmens pasyvumas, nesiekimas vykdyti skolinių įsipareigojimų, sudarymas sąlygų jiems didėti yra nesąžiningi veiksmai FABĮ 5 straipsnio 8 dalies 2 punkto taikymo pagrindu. Toliau teismas, vertindamas skolininko nesąžiningumą, dėmesio skyrė skolininko skolų kilmei. Teismas nurodė, kad pagrindiniai skolininko įsipareigojimai (apie 2,63 mln. Eur) susidarė ne iš jo kaip vartotojo veiksmų, bet jo, kaip buvusio įmonės vadovo, vykdytos veiklos (vadovavimo įmonei), t. y. iš jo kaip verslininko (įmonės savininko ir vadovo veiksmų) vykdytos ūkinės komercinės veiklos. Spręsdamas, ar nustatytos aplinkybės leidžia spręsti dėl skolininko nesąžiningumo, kasacinis teismas nurodė, kad, vertinant skolininko sąžiningumą, „...sąžiningumo standartas gali priklausyti nuo aplinkybių, susijusių su skolininko vykdyta veikla (skolos susidarė iš fizinio asmens kaip verslininko veiklos ar vartojimo), skolų kilme, skolininko galimybėmis atsiskaityti su kreditoriais bei dedamomis pastangomis tai padaryti ir kitomis reikšmingomis aplinkybėmis“ (Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2021 m. gruodžio 8 d. nutartis civilinėje byloje). Spręsdamas dėl skolininko nesąžiningumo, kasacinis teismas reikšmingos aplinkybėmis pripažino tai, kad byloje nėra duomenų apie pareiškėjo bandymą susitarti su kreditoriais dėl skolų vykdymo išdėstymo ar modifikavimo, skolininko skoliniai įsipareigojimai per paskutinius kelis metus išaugo daugiau nei dvigubai ir skolininkas nepateikė jokių objektyvių duomenų, rodančių siekį sumažinti kreditorių reikalavimus ar realų siekį skolas grąžinti per paskutinių trejų metų terminą iki pareiškimo iškelti bankroto bylą priėmimo.

Aptarta kasacinio teismo byla atskleidžia kai kurias verslininkų fizinio asmens bankroto problemas. Visų pirma, nesant FABĮ išskirtų atskirų verslininkų bankroto bylos iškėlimo sąlygų, galima teigti, kad teismas daugiausia dėmesio skyrė kelioms aplinkybėms. Pirma, teismas vertino skolininko pasyvumą. Teismas nagrinėjo, kad iki pareiškimo iškelti bankroto bylą skolininkas buvo įmonės vadovas, o didžioji dalis kreditorių finansinių reikalavimų buvo tiesiogiai susiję būtent su jo kaip verslininko, o ne vartotojo teisiniais santykiais. Būtent toks skolininko skolų pobūdis ir jo vykdyta ūkinė komercinė veikla lėmė, kad teismai dėmesį skyrė būtent skolininko veiksmų iki pareiškimo dėl bankroto bylos iškėlimo pateikimo teismui analizei. Nesąžiningu skolininko neveikimu teismas mane esant tai, kad byloje nebuvo pateikta duomenų apie skolininko siekį derėtis su kreditoriais dėl prievolių įsipareigojimų vykdymo modifikavimo, skolininkas nedėjo pastangų sumažinti kreditorių reikalavimus ar skolas grąžinti, nesiekė gauti geriau mokamą darbą. Būtent šių aplinkybių visuma, nulemta skolininko kaip verslininko padėties ir jo vykdytos ūkinės komercinės veiklos, atskleidžia verslininkų bankroto bylos iškėlimo problemą. Antra, teismas įvertino skolininko skolų pokytį per trejų metų laikotarpį iki kreipimosi į teismą dėl bankroto bylos iškėlimo. Byloje nustatyta, kad skolininko skoliniai įsipareigojimai per kelis metus išaugo daugiau nei dvigubai.

Taip pat atsižvelgiant į tai, kad pasitaiko atvejų, kai iš esmės didžiausios verslininko skolos yra keliems kreditoriams, būtų tikslinga spręsti dėl neteisminio mokumo problemų sprendimo būdų, pavyzdžiui, skatinant skolininko ir kreditoriaus (kreditorių) susitarimus dėl pagalbos, panašiai kaip jie reglamentuojami Lietuvos Respublikos juridinių asmenų nemokumo įstatyme. Siekiant sudaryti sąlygas verslininkui išvengti didėjančios finansinės naštos, laiku sudaryti susitarimai su kreditoriais

galėtų leisti išvengti mokumo, modifikuoti piniginių prievolių vykdymą, jų terminus bei sudaryti galimybes skolininkui ir kreditoriams bendradarbiauti neinicijuojant bankroto proceso. Tokie susitarimai dėl pagalbos skolininkui galėtų būti teismo bankroto proceso pradėjimo alternatyva.

Apibendrinant galima teigti, kad sąžiningumo kaip esminio fizinio asmens bankroto bylos iškėlimo kriterijaus vertinimas verslininko bankroto atveju pasižymi tam tikrai ypatumais. Direktyvos nuostatos ir teismų praktikos pavyzdžiai rodo, kad verslininko nesąžiningumo vertinimas skiriasi nuo vartotojo nesąžiningumo vertinimo. Nesant įstatymų leidėjo nustatytų reikiamų verslininko sąžiningumo vertinimo kriterijų, teismams tenka ieškoti verslininko nemokumo situaciją tiksliau leidžiančių įvertinti kriterijų.

Išvados

1. Fizinio asmens bankroto tikslas yra išvengti skolininko skurdo ir socialinės įtampos, kylančios tarp skolininko ir kreditorių, bei tenkinti kreditorių reikalavimus atsižvelgiant į skolininko galimybes. Tokiu būdu valstybė suteikia teisinį mechanizmą išspręsti socialinę fizinių asmenų įsiskolinimo problemą bei sudaryti sąlygas pagal galimybes patenkinti skolininko kreditorių reikalavimus. Sprendžiant dėl skolininko nesąžiningumo bankroto bylos iškėlimo stadijoje turi būti atsižvelgiama į nurodytus tikslus.
2. FABĮ 5 straipsnio 8 dalies 2 punkte nurodyti skolininko neteisėti veiksmai turėtų būti aiškinami kaip neteisėti skolininko veiksmai, kuriais visiems jo kreditoriams padaroma žala, kuri reiškia jo tapimą nemokaus ar nemokumo gilinimą, prisiimant papildomus skolinius įsipareigojimus. Toks kreditorių interesų pažeidimų nustatymas rodo ir kolektyvinį fizinio asmens bankroto proceso pobūdį dar iki šio proceso pradžios, kai skolininko veiksmai, pažeidžiantys kreditorių visumos interesus, laikytini užkertančiais kelią pasinaudoti bankroto procedūromis. Veiksmai, kurie formaliai atitinka FABĮ 5 straipsnio 8 dalies 2 punkte nustatytus veiksmus, tačiau neturėjo įtakos skolininko nemokumui, neturėtų užkirsti kelio bankroto bylai iškelti.
3. Teismų praktikoje skolininko nesąžiningumo vertinimas, kai veiksmai faktiškai atlikti iki FABĮ 5 straipsnio 8 dalies 2 punkte nustatyto trejų metų termino, tačiau juos nesąžiningais pripažinęs teismo sprendimas įsiteisėja per nurodytą terminą, turėtų būti laikomi nesąžiningais pagal minėtą straipsnį.
4. Skolininko nesąžiningumas gali būti nulemtas jo aktyvių ar pasyvių veiksmų (neveikimo). Pritartina formuojamai teismų praktikai, kad sąmoningas nemokumo padėties bloginimas gali būti vertinamas kaip skolininko nesąžiningumas. Tačiau teismų keliami reikalavimai skolininkui (vartotojui) iki bankroto proceso pradžios siekti geriau mokamo darbo, tobulinti kvalifikaciją kelia abejonių dėl pagrįstumo ir pernelyg platus FABĮ taikymo ir bankroto proceso tikslų užtikrinimo.
5. Verslininko sąžiningumo vertinimas sprendžiant dėl bankroto bylos iškėlimo skiriasi nuo vartotojo nesąžiningumo vertinimo. Direktyvos nuostatos ir teismų praktikos pavyzdžiai rodo, kad, sprendžiant verslininko sąžiningumo klausimą, turėtų būti vertinama ir skolų kilmė, prisiimtų įsipareigojimų vykdymas ir nemokumo priežastys.

Literatūra

Norminiai teisės aktai

Lietuvos Respublikos juridinių asmenų nemokumo įstatymas (2019). TAR, 2019-10324.

Lietuvos Respublikos fizinių asmenų bankroto įstatymas (2012). *Valstybės žinios*, Nr. 57-2823.

Lietuvos Respublikos fizinių asmenų bankroto įstatymo 2015 m. gruodžio 22 d. pakeitimo įstatymas Nr. XII-2235.

Lietuvos Respublikos civilinis kodeksas (2000). *Valstybės žinios*, 2000, VIII-1864.

Fizinių asmenų bankroto įstatymo Nr. XI-2000 4, 5, 6, 7, 8, 9, 14, 17, 19, 25, 27 ir 29 straipsnių pakeitimo įstatymo projekto Aiškinamasis raštas Nr. XIIP-3691.

Vokietijos nemokumo įstatymas (1994). BGBl. I S. 2866.

Čekijos nemokumo įstatymas (2006). Předpis č. 182/2006 Sb.

Jungtinių Amerikos Valstijų bankroto kodeksas (1978). (Pub. L. 95-598, 92 Stat. 2549).

Specialioji literatūra

Ambrasaitė, G., Norkus, R. (2014). *Legal aspects of insolvency of natural persons in the Baltic States*. *Juridica International*, 21.

McCormack, G. (2021). *The European Restructuring Directive*, Edward Elgar Publishing.

Kilborn, J. J. The Personal Side of Harmonizing European Insolvency Law. *Norton Journal of Bankruptcy Law and Practice*, 5.

Kilborn, J. J. (2004). The Innovative German Approach to Consumer Debt Relief: Revolutionary Changes in German Law, and Surprising Lessons for the United States. 24 *Nw. International law & Business*, 257.

Schihalejev, M., Saarma, T., Draba, E., Strunkienė I. (2021). Conditions for the Bankruptcy of Natural Persons: Which Baltic State is the Most Attractive for Bankruptcy? *International Comparative Jurisprudence*, 7(1), 100–114, <http://dx.doi.org/10.13165/ijc.jc.2021.06.008>

Teismų praktika

Decision of the US Supreme Court in case *Local Loan Co. v. Hunt*, 292 U.S. 234 (1934).

Kauno apygardos teismo 2016 m. rugsėjo 30 d. nutartis civilinėje byloje Nr. e2S-1793-221/2016.

Kauno apygardos teismo 2016 m. spalio 3 d. nutartis civilinėje byloje Nr. e2S-1551-436/2016.

Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2014 m. gruodžio 19 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-561/2014.

Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2014 m. lapkričio 19 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-516/2014.

Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2015 m. balandžio 10 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-189-690/2015.

Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2015 m. balandžio 16 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-217-969/2015.

Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2015 m. balandžio 9 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-190-706/2015.

Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2015 m. gegužės 7 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-263-706/2015.

Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2015 m. sausio 9 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-65/2015.

Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2015 m. sausio 9 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-65/2015.

Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2015 m. spalio 7 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-496-219/2015.

Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2016 m. balandžio 14 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-221-421/2016.

Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2016 m. kovo 10 d. nutartis civilinėje byloje Nr. e3K-3-133-313/2016.

Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2016 m. liepos 15 d. nutartis civilinėje byloje Nr. e3K-3-378-915/2016.

Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2016 m. vasario 17 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-87-701/2016.

Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2017 m. kovo 1 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-102-969/2017.

Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2017 m. lapkričio 29 d. nutartis civilinėje byloje Nr. e3K-3-434-421/2017.

Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2017 m. spalio 31 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-376-219/2017.

Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2019 m. gegužės 2 d. nutartis civilinėje byloje Nr. e3K-3-128-219/2019.

Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2019 m. vasario 13 d. nutartis civilinėje byloje Nr. e3K-3-26-611/2019.

Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2019 m. vasario 6 d. nutartis civilinėje byloje Nr. e3K-3-5-611/2019.

Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2020 m. lapkričio 12 d. nutartis civilinėje byloje Nr. e3K-3-299-313/2020.

Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2021 m. gruodžio 8 d. nutartis civilinėje byloje Nr. e3K-3-313-313/2021.

Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2022 m. liepos 5 d. nutartis civilinėje byloje Nr. e3K-7-155-823/2022.

Kita

Lietuvos Respublikos fizinių asmenų bankroto įstatymo projekto aiškinamasis raštas Nr. XIP-3052.

Fizinių asmenų bankroto įstatymo Nr. XI-2000 4, 5, 6, 7, 8, 9, 14, 17, 19, 25, 27 ir 29 straipsnių pakeitimo įstatymo projekto Aiškinamasis raštas Nr. XIIP-3691.

European Commission, A second chance for entrepreneurs, Final Report of the Expert Group (2011).

Recommendation Rec (2007)8 adopted by the Committee of Ministers of the Council of Europe on 20 June 2007 legal solutions to debt problems.

The Problems of Assessment of Debtor Bad Faith in Bankruptcy Proceedings of Natural Persons

Remigijus Jokubauskas

(Mykolas Romeris University)

S u m m a r y

This article deals with the problems of determining bad faith of a debtor in the stage of commencement of bankruptcy proceedings. First, it focuses on the bad faith actions as established in Article 5(8)(2) of the Law on Bankruptcy Proceedings of Natural Persons (LBNP). Unlawful (dishonest) acts should be construed as acts aimed at harming all its creditors, which essentially means making it insolvent or aggravating insolvency by incurring additional obligations. Such a finding of creditors' default also reflects, in essence, the collective nature of the insolvency proceedings of a natural person where the actions of the debtor adversely affecting the creditors as a whole are to be regarded as precluding recourse to the insolvency proceedings. It has been established that actions which formally correspond to the actions set out in Article 5(8)(2) of the LBNP but which did not affect the insolvency of the debtor should not preclude opening of bankruptcy proceedings.

Second, the article analyzes the actions that show bad faith of the debtor. It has been established that the performance of the acts set out in Article 5(8)(2) of the LBNP should not in itself constitute dishonesty of the debtor. To determine this, the impact of unfair practices on the insolvency of the debtor, whether the debtor has become insolvent because of dishonest acts which have affected the insolvency of the debtor. Thirdly, the article analyzes the problems of determining the dishonesty of a natural person (entrepreneur) that arise in case law and in the application of the European Union Law.

Skolininko nesąžiningumo vertinimo problemos fizinių asmenų bankroto procese

Remigijus Jokubauskas

(Mykolo Romerio universitetas)

S a n t r a u k a

Šiame straipsnyje nagrinėjamos skolininko nesąžiningumo nustatymo problemos sprendžiant fizinio asmens bankroto bylos iškėlimo klausimą. Visų pirma vertinama, kaip turėtų būti suprantami Fizinių asmenų bankroto įstatymo (FABĮ) 5 straipsnio 8 dalies 2 punkte nustatyti nesąžiningo skolininko veiksmai. Nustatyta, kad neteisėti veiksmai turėtų būti aiškinami kaip veiksmai, kuriais visiems skolininko kreditoriams padaroma žala, kuri iš esmės reiškia jo tapimą nemokaus ar nemokumo gilinimą, prisiimant papildomus skolinius įsipareigojimus. Toks kreditorių pažeidimų nustatymas iš esmės rodo ir kolektyvinį fizinio asmens bankroto proceso pobūdį dar iki šio proceso pradžios, kai skolininko veiksmai, pažeidžiantys kreditorių visumos interesus, laikytini užkertančiais kelią pasinaudoti bankroto procedūromis. Nustatyta, kad veiksmai, kurie formaliai atitinka FABĮ 5 straipsnio 8 dalies 2 punkte nustatytus veiksmus, tačiau neturėjo įtakos skolininko nemokumui, neturėtų užkirsti kelio iškelti bankroto bylą.

Antra, straipsnyje analizuojami aktyvų ir pasyvų skolininko nesąžiningumą rodantys veiksmai. Nustatyta, kad FABĮ 5 straipsnio 8 dalies 2 punkte nustatytų veiksmų atlikimas savaime neturėtų reikšti skolininko nesąžiningumo. Tam nustatyti reikia vertinti ir nesąžiningų veiksmų įtaką skolininko nemokumui, t. y. ar skolininkas tapo nemokus dėl nesąžiningų veiksmų, kokią įtaką toks veiksmas padarė skolininko nemokumui. Trečia, straipsnyje analizuojamos fizinio asmens (verslininko) nesąžiningumo nustatymo problemos, kylančius teismų praktikoje ir taikant Europos Sąjungos teisę.

Remigijus Jokubauskas yra Mykolo Romerio universiteto Privatinės teisės instituto lektorius. Svarbiausi moksliniai interesai ir tyrimų sritys – nemokumo teisė, tarptautinė privatinė teisė, civilinis procesas.

Remigijus Jokubauskas is a lecturer at the Institute of Private Law of Mykolas Romeris University. The most important scientific interests and research areas are insolvency law, private international law, civil procedure.